

Kintli Dóra

Casta cubilia

Sigibert király házasságkötésének politikai és morális aspektusai Venantius Fortunatus nászénekében (Carm. 6.1)¹

Szakmailag ellenőrizte:

Pataki Elvira, PhD

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem

BTK Klasszikus és újlatin nyelvek intézetének munkatársa

Dolgozatomban Venantius Fortunatusnak (~535–609), a késő latin költészet kiemelkedő alkotójának, a Meroving-dinasztia udvari költőjének a Sigibert austrasiai király Brunchilde vizigót hercegnővel kötött esküvőjére írt alkalmi költeményét vizsgálom. Fortunatus elsődleges feladata Sigibert hatalmának reprezentálása volt, amelynek eleget is tett. A királyt igazságos és bölcs uralkodónak ábrázolta, illetve vergiliusi allúziók révén dinasztiaalapítói szerepben tüntette fel. Ugyanakkor a versben hangsúlyozta a keresztény házasság morális aspektusait is, a meroving uralkodók ugyanis gyakran ágyasokat is tartottak feleségük mellett. Ilyen módon az epithalamium Sigibertet ideális uralkodóként rajzolta meg, de egyben intésként is szolgált a királynak.

1. Venantius Fortunatus

Venantius Honorius Clementianus Fortunatus, a kései latin költészet kiemelkedő alkotója 530–540 körül született Treviso mellett, majd Ravennában tanult grammatikát, retorikát és jogot. Bár a késő antikvitásból ismert több előkelő Venantius is, feltehetően egyikükkel sem állt rokoni kapcsolatban [Brennan, 1985: 50]. Ravennából égi jel hatására indult útnak: a Szt. János és Pál bazilika Szt. Márton-oltárán álló lámpás olaja hozta el szeme gyógyulását, és az égi közbenjárásért hálából indult galliai zarándoklatra 565-ben, ahová a szent földi működése köthető [George, 1992: 19–25]. 566-ban érkezett Metzbe, Sigibert és Brunchilde menyegzőjére. A metzi udvarból a párizsiba ment Verdun és Reims érintésével, innen utazott végül Tours-ba, ahol megismerkedett a krónikáíró Tours-i Gergellyel, a város majdani püspökével [Fels, 2006: XVIII–XXVI]. Vele a későbbiekben szoros kapcsolatot ápolt, több tucatnyi versét írta hozzá vagy róla, s neki dedikálta Szt. Márton-eposzát is [Roberts, 2009: 6]. Tours-ból Poitiers-be vezetett útja, életének legfőbb színhelyére, ahol 597-től püspök lett. Halála 600 körülre tehető [Fels, 2006: XXVIII–XXXV].

Mint egy jórészt a 6. században alkotó, Itáliában született, klasszikus neveltetést kapott költő, Venantius Fortunatus az antikvitás egyik utolsó képviselőjeként értelmezhető, a Merovingok udvari költőjeként, Galliában élve viszont a középkor nyitányához tartozik

¹ „AZ INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM ÚNKP-20-2 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.”

inkább [Roberts, 2009: 3]. R. Koebner 1915-ben megjelent a költőről alkotott képet évtizedekre meghatározó monográfiájában a germán-római közegben az első egyedi művészi teljesítménnyel rendelkező világi alkotóként jellemezte, aki egyszersmind az egyetlen jelentős nevesíthető világi költő a meroving királyságból [Koebner, 1915: 1]. A német kutató mindemellett viszont kizárólag alkalmi költemények szerzőjének tekintette Fortunatust, alkotásait mesterkéltnek és sematikusnak érezte, amelyek viszont jól szolgálták közönsége igényeit [Koebner, 1915: 28–29]. Ugyanezen megfontolásból Fortunatust általánosságban címezték hízelgőnek [Meyer, 1901: 2–3]. A jelenkori kutatás árnyalni igyekszik ezt a sematikus képet. H. Hess a patrónusaitól való egzisztenciális függés miatt látja problematikusnak Fortunatus költészetét, akinek alkotásaiban szerinte az aulikus hangnem mellett nem fért meg a megrendelővel szembeni kritika [Hess, 2019: 135]. Az angolszász tudományosság J. George és M. Roberts nevéhez köthető két fontosabb monográfiája viszont más eredményre jut [George, 1992] [Roberts, 2009]. Ők azt igazolják, hogy Fortunatus a korábbi sztereotípiával ellentétben nem volt megrendelői szolgálalkú kiszolgálója, s hogy a klasszikus hagyományok kreatív felhasználása, azok új elemekkel való ötvözése révén önálló esztétikummal bíró, saját stílusban alkotott [Roberts, 2009] [George, 1989].

2. *Epithalamium* Sigibert és Brunchilde esküvőjére

Fortunatus Sigibert és Brunchilde esküvőjére írt *epithalamiuma* több szempontból is különleges alkotás. Feltehetően ez volt a Sigibert király meghívására Itáliából Galliába érkezett vendég költői bemutatkozása. A mű bizonyára elnyerte a királyi pár tetszését, hiszen alkotója még hosszú karriert futott be és mindvégig patrónusaiként tarthatta számon Sigibertet és Brunchildét. A királyi pár, illetve Sigibert halála után Brunchilde még több költeménynek volt szereplője vagy címzettje [5.3; 6.1a; 10.7; 10.8; 10.9; App.6].

A 143 sor hosszú verset a metrika két részre bontja. Az *epithalamiumot* egy 24 soros *praefatio* előzi meg elegikus disztichonokban, hasonlóan a műfaj későlatin klasszikusainak, Claudianus és Sidonius Apollinaris nászénekeihez. Ezután következik maga az öt részből álló *epithalamium*, hexameterekben, amelyek hősi, epikus színezetet kölcsönöznek a műnek [Roberts, 2009: 8].

Fortunatus a tavasz leírásának vergiliusi modelljét követve nyit (1–14) [cf. Verg. *Georg.* 1,43]: a téli zúzmarából kivetkőző, üde zöldbe öltöző természetben először a friss hajtástól duzzadó szőlőtőkék, majd méhek érintkezés nélküli termékenységének képe vetíti előre a törvényes házasságból, tehát tiszta nászból születendő utódokra való reményt. A 11. sorban megjelenő *posteritas* (következő nemzedék, jövő) szóra rímel a 15. sorban a *prosperitas* (jólét), ahol Fortunatus az olvasót a természet képeitől már az esküvőre összegyűlt néptől zajos királyi udvarba kalauzolja (15–24).

A 25. sortól indul a tulajdonképpeni nászének. Az *epithalamiumok* a görög társadalomban szorosan hozzátartoztak az esküvőhöz, a dal szerves része volt a szertartásnak. Ezen folklorisztikus szövegek áttemelését a szépirodalomba Sapphó nevéhez szokás kötni [Contiades-Tsitsoni, 1990: 21–46].

Fortunatus a nászénekben a menyasszonyra és a vőlegényre koncentrálnak. Az első részben (25–36) Sigibertet jeleníti meg elsőként, aki immár kész a kedves kötelékben (*vincula cara*) megházasodni, hogy örökösei tiszta hitvesi ágyból (*casta cubilia*) szülessenek. A műfaji hagyományok jegyében a klasszikus mitológia eszköztárát mozgósító költemény második egységben (37–59) Cupido kilövi nyilait, és Sigibert hamarosan szerelemben ég. A 48–59. sorokban Cupido elmeséli Venusnak, mint kapott lángra Sigibert. A harmadik részben (60–98) először a szerelem istennőjét, Venust látjuk, amint Brunchildét készíti a házasságra, aztán a 67–98. sorokban következik Cupido szájából Sigibert dicsérete, amely szabályos

panegyricus. Ezt váltja a negyedik egységben (99–127) Venus beszéde, amely több részre tagolódik: először Brunchilde dicséretét halljuk (100–112), utána egy rövid *itinerarium* következik (113–117), amely leírja Brunchilde útját a vizigót udvarból Galliáig, ennek kapcsán tér ki a költő az ara előkelő származására (117–127). Az utolsó részben (129–143) a házasságban való boldog egyesülés áll a középpontban, a zárósortok pedig már gyermekeket és unokákat jósolnak, visszatérve a vers kezdetét jelentő termékenység gondolatához [Adamik, 2014: 306–311].

2.1 A vers a klasszikus és késő antik hagyományban

A versben Fortunatus követi az antikvitás irodalmának legarchaikusabb rétegeiből eredeztethető *epithalamiumok* műfaji hagyományait. A nászénekeknek már a kezdetektől részét képezték a mitológiai elemek. Sapphó Hektor és Andromaché történetét használta fel egy töredékben, [Contiades-Tsitsoni, 1990: 105] Catullus 64. *carmen*ében Péleus és Thetis nászának elbeszélésébe Ariadné és Théseus mítoszát is beleszötte. Általánosságban a vőlegényt szokás volt Achilleshez vagy Árészhoz hasonlítani, [Feeney, 2013: 71–72] míg a menyasszony szépségét a nimfákéhoz [Contiades-Tsitsoni, 1990: 78]. A szerelem és a házasság istenei jelentek meg rendre a nászi szobában, Cupido, Venus és a Gráciák tevékenykedtek az ifjú pár körül [Roberts, 1989: 322]. A késő antik *epithalamiumok* meghatározott retorikai szabályokat követtek, leginkább a 3. századi Menandrosét. [Wilson, 1948: 37] Utóbbi szerint az *epithalamium* feladata a nászi szoba leírása, a menyasszony és a vőlegény, illetve családjaik, de mindenekelőtt a házasság istenének dicsőítése. [Menandros. *Peri epideiktikon*. II.VI] A *laudatio* során lényeges a két fél rangbéli, társadalmi egyenlőségét bizonyítani, aminek Fortunatus is eleget tesz [Wilson, 1948: 37–38]. Ugyancsak az antik tradíciókat követi azáltal, hogy a jegyeseket Venus és Cupido dicséri, azonban Fortunatus rajtuk kívül nem von be más istenségeket aktívan a versbe, ahogyan az történik Statiusnál, Claudiusnál vagy Dracontiusnál, ebben tehát eltér elődeitől. A mélyen hívő, keresztény Fortunatusnál viszont már ez a visszafogott mitológiai apparátus is szokatlan jelenség, egyedül ebben a versében szerepeltetett aktívan mitológiai alakokat. Itt feltehetően a költő a nászénekekben a katolikus és a menyasszony és kísérete által képviselt [Koebner, 1915: 26] ariánus vallási irányzatok közötti különbségekre való utalásokat kívánta elkerülni, és ezért döntött az e szempontból semleges, élő kultuszhoz nem kapcsolódó antik mitológia hangsúlyos bevonása mellett.

További egyedi vonása Fortunatus *epithalamium*ának a rövid *itinerarium* beiktatása, ez ugyanis semmiképpen sem tartozott a műfaj hagyományos elemei közé. Fortunatus szívesen iktat ilyen jellegű egységeket egyéb műfajokba is, leveleiben például rendszeresen találhatók útleírások [Roberts, 2009: 314]. Ám az új elem megjelenése nem öncélú: az út veszélyei, a tél, a behavazott hegyek, a magas csúcsok a szerelem intenzitását erősítik, hiszen mindezen akadályok sem állhattak a szerelmesek útjába (113–116), ezzel pedig Fortunatus a *militia amoris* (szerelmi hadviselés) toposzt hozza be a versbe, amivel kilép a nászénekek világából, a motívum ugyanis Ovidius szerelmi elégiáiból köszön vissza [Ehlen, 2011: 250–251].

2.2 Sigibert és a meroving házasságpolitika

A vers talán két legfontosabb eleme a házasság morális aspektusainak hangsúlyozása, valamint Sigibert uralkodói imázsának építése. A történeti kontextus magyarázza ennek a két témának kiemelését, Sigibert ugyanis valószínűleg uralkodói pozíciójának meggyengülése után döntött a vizigót hercegnő megkérése mellett, hogy egy ilyen reprezentatív házasság útján biztosítsa helyzetét.

Galliában az 5. század közepétől uralkodott a Meroving-dinasztia egészen a 7. század közepéig a területet hol felosztva, hol összefogva. A külhoni hercegnőkkel kötött házasságok a Merovingok számára elsősorban nem értékes külföldi kapcsolatokat jelentettek, sokkal inkább belpolitikai céljaikat szolgálták. Az uralkodók partnerválasztásában két érdekes, erősen eltérő tendencia figyelhető meg: vagy külföldről hozattak hercegnőt, vagy alacsony sorból származó nőket, esetleg egyenesen volt rabszolgáikat emelték maguk mellé. Soha nem vettek el saját előkelőik családjából származó lányokat, ugyanis a királynak érzékeltetnie kellett népe felett álló különleges státuszát: vagy azzal, hogy előkelőik számára elérhetetlen külhoni hercegnőket vett el, vagy azáltal, hogy a konvenciók csak neki megengedett figyelmen kívül hagyásával akár egy rabszolgát is felemelhetett maga mellé feleségként.

A külföldi királyi családokból való házasság az adott uralkodó pozíciójának átmeneti meggyengülésére adott válasz volt [Dailey, 2015: 101–115]. A király az idegenből hozott, előkelő hercegnő díszes külsőségek közepette zajló, pompás bevonultatásával Galliába látványosan megmutathatta népének gazdagságát, ilyen módon is jelezve alattvalói számára erejét, elejét véve azok elpártolásának [Crisp, 2003: 189–190]. Egy ilyen jellegű házasságnak azonban voltak hátrányai is, amelyeket egy uralkodó nem feltétlenül akart felvállalni.

A Merovingoknál a kereszténység felvétele után is bevett szokásnak számított feleségük mellett ágyasok tartása. Ennek praktikus magyarázata volt: a stabilitást fiúörökösökön keresztül tudták csak biztosítani. Tours-i Gergely a korszakról írt latin nyelvű történeti munkájában folyamatosan elítéli a Merovingok házasságon kívüli szexuális kapcsolatait, mert a különböző viszonyokból származó túl sok fiúgyermek későbbi rivalizálása folyamatosan polgárháborús állapotokat eredményezett Galliában. Brunchilde és Sigibert egybekelése kapcsán például kiemelte, hogy Sigibert – azaz valójában Gergely – nem nézte jó szemmel testvérei társadalmi státuszban alattuk álló nőkkal kötött házasságát [Tours-i Gergely, *Historia Francorum* 4.27]. Arra Tours-i Gergely már nem tért ki, hogy az örökös hiánya éppúgy háborúhoz vezetett.

Amikor a Merovingok alacsony származású nőkkel létesítettek kapcsolatot, nem kellett azonnal házasságot kötniük, a viszony legalizálása elegendőnek bizonyult akkor, ha már biztosak lehettek a kapcsolat termékenységében, s ha a politikai helyzet is kedvezőnek bizonyult. Ezzel egy időben az ágyasok (és a tőlük született utódok) udvarból való eltávolítása sem volt nehéz. Tulajdonképpen a pillanatnyi szükség szerint határozhatták így meg, melyik asszonyt veszik maguk mellé királynőnek, vagy éppen melyik utódot jelölik meg örökösként. Egy külföldi hercegnő esetében viszont szembe kellett nézniük a házasságkötés támasztotta etikai elvárásokkal [Dailey, 2015: 101–115]. Példa lehet erre Sigibert öccsének, Chilperichnek (561–584) az esete, aki Brunchilde nővérét, Galsuinthát vette feleségül, de egy korábbi viszonyát is fenntartotta. A hercegnő hazatéréssel fenyegette meg férjét. Chilperich viszont Galsuintha hozományának elvesztésétől tartva végül inkább megölette feleségét, semmint engedje udvarból való távozását [Tours-i Gergely, *Historia Francorum* 4.28].

Sigibert három testvérével közösen uralkodott Galliában apjuk halálát követően, a területet egymás között felosztva. A meroving hercegek uralkodását erősen jellemezte az egymással való rivalizálás. Sigibert valamikor 566 körül vereséget szenvedett az avaroktól, Tours-i Gergely elbeszélése szerint ráadásul az ellenség el is fogta, ám a királynak sikerült végül megegyeznie az avarokkal [Tours-i Gergely, *Historia Francorum* 4,29]. Ezen kívül

Sigibert idősebb testvérével, Gonthrannal (561–592) szemben is alulmaradt, amikor megtámadta a bátyja birodalomrészében fekvő Arles városát, mire válaszul Gonthran előbb elfoglalta Sigiberttől Avignont, majd Arles-t is visszavette. A kronológia ugyan bizonytalan, de lehetséges, hogy mindezek az okok vezettek oda, hogy Sigibert hatalma megerősítésének érdekében a külföldi királyi családból való házasság mellett döntött. Annál is inkább, mert testvérei is könnyedén kihasználhatták vereségeit. Korábban Chilperich már megtámadta királyságát, mialatt ő az avarok támadását verte vissza keleten [Crisp, 2003: 148–153].

2.3 Politikai reprezentáció és etikai tanítás

Fortunatus már személyében is emelte az esküvői ünnepségek fényét, ugyanis az Itáliából jött költő a rómaiság, Sigibert ahhoz való szoros kapcsolatának megtestesítője volt. Galliában ekkor még fontosnak számítottak a klasszikus antikvitás értékei. A frankok között kulturálisan kétféle asszimiláció indult meg: egyrészt a római eredetű családok próbáltak névváltoztatás útján beilleszkedni a barbár elitbe, másrészt a barbár származású előkelők, különösen az uralkodók, igyekeztek minél „rómaibbnak” látszani. Ez utóbbi folyamatban játszhatott szerepet Fortunatus, aki költeményeiben elismert egyfajta „szerzett” rómaiságot, ha valaki kötődött az *imperium* intézményeihez, családja esetleg római területről származott vagy egyszerűen csak erényei, cselekedetei tették méltóvá valamiféle sajtóságot, a szellemieken alapuló római identitásra [Buchberger, 2017: 133–146] [Hess, 2019: 131–175].

Sigibertet Fortunatus azonnal a *panegyricus* elején a klasszikus antikvitás értékeinek örökösévé teszi, mivel annak bevezető soraival az *Aeneis* VI. énekének híres jövendölését evokálja Augustusról és a vele eljövendő aranykorról [Pagliaro, 2017: 125–126]: *...tibi quem promissimus hic est, / Sigibercthus, amor populi, lux nata parentum, / qui genus a proavis longo tenet ordine reges / et reges geniturus erit, spes gentis opimae* [6.1, 67–70: *...akit neked megígértünk, itt van, a nép által szeretett Sigibert, szüleinek született fénye, aki őseinek hosszú sora által királyoktól származik, és királyokat fog nemzeni, a gazdag népnek reménye*] A részletben Fortunatus követi a *basilikos logos* retorikai hagyományait. Beszél Sigibert előkelő származásáról, viszont erről mindig a jövővel összefüggésben: Sigibert királyok utóda, akitől magától is királyok hosszú sora fog származni, így még tovább fogja növelni őseinek dicsőségét. Sigibert dinasztiaalapítóként jelenik meg a versben, emiatt hangsúlyozza Fortunatus az utódnemzés témáját is, viszont ebben a költő számára a legfontosabb, hogy az uralkodó – elődeitől eltérően – immár a katolikus erkölcsiséget is szem előtt tartja. Fortunatus erre vissza-visszatér a vers folyamán. A *praefatió*ban a méhek kapcsán már a *casto* és *cubili* szavakat használta, amelyek visszatérnek az *epithalamium* elején, ahol Fortunatus éppen a házasság kizárólagosságáról beszél: *...sed quod natura requirit / lege maritali amplexu est contentus in uno. / quo non peccat amor, sed casta cubilia servans / instruat de prole lares, ubi luserit heres.* [6.1, 33–36: *...hanem amit a természet kíván, megelégszik egyetlen öleléssel, törvényes házasságban, ahol nem vétkezik a szerelem, hanem a hitvesi ágyat tisztának megőrizve alapít otthonot, ahol vigad majd örököse.*] Már itt is fontossá válik, hogy a házasság etikai aspektusainak figyelembevétele az utódok törvényes származását is szolgálja.

Ezután Fortunatus a *basilikos logos* követelményeinek megfelelően rátér Sigibert katonai erényeinek magasztalására, és hozzáköti ezt diadalmas őseihez, amikor felidézi apjának, Chlotharnak és nagybátyjának, Theudebertnek a szászok és Thüringia felett aratott győzeleleit. Sigiberttel az ő hadvezéri tehetségük tér vissza [Ehlen, 2011: 243.]. Ezeknek a soroknak különleges jelentőséget ad, hogy Sigibert talán éppen katonai vereségek hatásait igyekezett elfeledtetni alattvalóival [Crisp, 2003: 152].

A *panegyricus* következő része már Sigibertet, mint igazságos királyt, népének atyját mutatja be: *pater et rex sit, nullum gravet, erigat omnes* [6.1, 86: *atya és király, senkit el nem*

nyom, mindenkit felel]. Önmérsékletet tanúsító, bölcs, megbocsátó uralkodó, aki jó példát mutat népének [6.1, 95: *corrigit ipse prius*: először önmagát javítja]. Sigibert ifjúságát Fortunatus a *puer senex* (idősek tudásával rendelkező ifjú) toposszal ellensúlyozza [Ehlen, 2011: 243.]: *iam gravitate senes tenerosque supervenit annos: / legem naturae meruit praecedere factis* [6.1, 80-81.: *nagyságával már felülmúl öregeket és ifjú éveit: a természet törvényének felébe kerekedni tetteivel érdemes volt*].

A szavak és jellemzők, amelyek előkerülnek Sigibert dicsérete során a későbbiekben is szokásos elemei maradtak Fortunatus meroving uralkodók panegyricusainak [Williard, 2016: 181.]. Sigibert rendelkezik az uralkodók nagyságával (*gravitas*), Fortunatus megemlíti jámborságát (*pietas*), utal arra, hogy jó törvényekkel uralkodik (*bene lege coerces*), szereti népét, és így alattvalóinak szeretete övezi: *solus amat cunctos et amator ab omnibus unus* [6.1, 98: *egymaga szeret mindenkit, és mindenki szereti őt*].

Sigiberté után elhangzik Brunchilde *panegyricusa* is. Rögtön annak harmadik sorában tartalmaz egy közös elemet Sigibertével: a szöveg mindkettőjüket ragyogó arcúnak írja le (*lumine vultus*) [6.1, 89; 102]. Sigibert arca az örömtől sugárzó, Brunchilde esetében szépségét hangsúlyozza: orcája még az igazgyöngyöknél is fényesebb, felülmúlja még a Néreidákat is.

Az első szavak Brunchildéről vergiliusi hagyományt idéznek: *...naturalis nubilis annis / virginitas in flore tumens, complexa marito / primitiis placitura suis, nec damna pudoris / sustinet, unde magis pollens regina vocatur* [6.1, 52–55: *... alkalmas, felserdült években, szüzessége virágja teljében, házasságban az ölelés először kedves számára, ártalmas szégyenérzet nem tartja vissza, annál inkább erős királynénak nevezik*].

E sorok Vergilius eposzának az itáliai Latinus király lányát, Aeneas jövő feleségét, Laviniát bemutató szavait evokálják [*iam matura viro, iam plenis nubilis annis*, Verg. Aen. 7, 53., ld. George, 2011: 28]. Brunchilde jellemzésében ezután két, Fortunatusra nagyon jellemző leírás, a fiatal hercegnő szépségét, szüzi tisztaságát természeti jelenségekkel, ásványok, drágakövek, illetve növények képével megjelenítő metaforasorozat következik: *lactea cui facies incocta rubore coruscat, / lilia mixta rosis: aurum si intermicet ostro, / decertat tuis numquam se vultibus aequant. / sapphirus, alba, adamans, crystallas, zmaragdus, isapis / cedant cuncta: novam genuit Hispania gemmam* [6.1, 107–111: *akinek tejfehér arca vörössel festve ragyog, liliom rózsákkal keverve: ha arany csillog bíborszövetben, harcolhat bár, a te arcoddal egyenlőek nem lesznek soha, zafír, fehér gyöngy, gyémánt, kristály, smaragd, jáspis, minddel felér: új ékkőt szült Hispania*]. A *lilia mixta rosis* fordulat számtalanszor fordul elő Fortunatus költészetében, itt különösen szép, hogy már az előző sorban megjelenik a fehér és a vörös szín. E részlet egyfelől szintén vergiliusi allúziót rejt magában, az *Aeneis*-ben ugyancsak Lavinia leírásánál jelenik meg a liliom és a rózsa, [cf. *aut mixta rubent ubi lilia multa / alba rosa*, Verg. Aen. 12, 68–69] másfelől viszont a motívum a késő antik nászénekeknek is bevett fordulata [cf. Dracontius. *Romul.* 6, 8; 7, 45].

A fény és a virágok az archaikus *epithalamium*oknak is részét képezték [Contiades-Tsitsoni, 1990: 56–66], de Fortunatusnál ezen túl különös jelentőségük is van. Költészetében a fény kiemelt szerepet játszik mindenekelőtt templomok leírásában, hiszen azok a fény által lesznek alkalmassá, hogy Isten lakhelyeivé váljanak. A fény megjelenítéséhez gyakran drágaköveket alkalmaz, de a ragyogást a virágok is jelezhetik. Főműve, a *Vita Sancti Martini* számos helyén ugyancsak szerepet kapnak a drágakövek vagy a virágok, amelyek néhány esetben a világi hatalmasságok pompás ruháinak leírásában jelennek meg, a szent követendő egyszerűségével a fényűzés negatív fogalmát állítva szembe; míg egy alkalommal a mennyei seregek leírásánál is alkalmazza Fortunatus az ékszerek, fényes öltözetek ragyogásának motívumát. [Pataki, 2018: 196–197] Utóbbi vizionárius jelenet ráadásul nászszoba leírásává alakul, ahol keresztény szüzek és mártírok után maga Krisztus jelenik meg a Völegény szerepében [cf. *Vita Sancti Martini*, 3, 455–528].

Sigibert és Brunchilde arcának ragyogása lehet a mennyei fény sugárzása, Sigibertet a nap sugarai mintegy glóriával látják el. Brunchilde esetében a felsorolt drágaköveknek és virágoknak ezen felül is van jelentősége: a rózsza nem egyszerűen a szerelem tradicionális szimbóluma, a lilium nem csak a hajadon ártatlanságát, a drágakövek nem csupán hercegnői gazdagságát fejezik ki: mindez a keresztény szüziesség leírása. Fortunatus költészetében a virágos rétek, a drágakövek a keresztény szűz metaforái, de gyakran *locus amoenus*-leírásokban is helyet kapnak, hiszen mindezek a mennyországot is jelentik metonimikusan [Roberts, 2011: 114–119]. Brunchilde így a keresztény szűz ideáljaként lép házasságra Sigiberttel.

Ugyancsak érdekes Brunchilde Laviniával való azonosítása. A *statiusi* hagyomány követésén túl [Roberts, 1989: 326] ezen megfeleltetésnek az egész költeményt tekintve lehetnek politikai konnotációi is. Egyrészt, e párhuzam segítségével a költő tovább erősíti Fortunatus Sigibert honalapítói szerepét, hiszen közvetve így a király Aeneasszal azonosul. Másrészt, Lavinia és Aeneas házassága egyesített két népet. Brunchildéről ugyanezt írja Fortunatus: *Hispanam tibimet dominam, Germania, nasci, / quae duo regna iugo pretiosa conexuit uno.* [6.1, 118-119: *hispaniai úrnő született neked, Germánia, aki két kedves királyságot összefog egy kötelékben.*].

A költő ezáltal azt sugallja, hogy Brunchildének is feladata házasságán keresztül a két nép között szövetséget létrehozni, habár Sigibertnek elsősorban belpolitikai céljai voltak házasságával. A két nép között korábban történt háborúk viszont indíthatták Fortunatust arra, hogy kifejezze reményeit a jövőbeli békére, kiemelje ennek fontosságát. Fortunatus számára a béke különösen fontos fogalom, az uralkodók *panegyricusa*iban rendre szerepel, mivel költészetében az ideális keresztény király elsősorban nem a háborúk győztes hadvezére, hanem a béketeremtő és -fenntartó [Brennan, 1984: 5]. Ebben a nászénekében is már a *praefatio* végén előkerül a béke motívuma: Marshoz képest a *Pax* értékelődik felül (20).

Érdekes összehasonlítani a két család dicséretét is. Sigibert ősei esetében nevek nem hangzanak el, a múltbeli dicsőség mindig a jelenre vagy a jövőre irányul: Sigibert méltó őseihez, királyok utóda, és maga is királyokat fog nemzeni. Brunchilde származása kapcsán viszont apja, Athanagild név szerint szerepel, s a következő sorok (124–128) tulajdonképpen őt dicsérik. Athanagild származásáról nem tudni: a vizigótoknál választás révén nem feltétlenül apáról fiúra szállt a korona, ő pedig az előző király ellen fellázadva szerezte hatalmát. [Collins, 1995: 36–39] Sigibert ehhez képest olyan dinasztiból származott, amelyik hatalmát már két generációval korábban megszilárdította, ennek ellenére sem nagyapja, Klodvig, sem pedig apja, Chlothar nem kerül említésre. Így a szövegben a Merovingok valamiképp alulmaradtak Brunchilde családjával szemben. Ennek oka alighanem az, hogy Fortunatus a jelenlévő hispaniai küldöttség jóindulatát kívánta elnyerni. A menyegző pillanatában Sigibert ősei már nem éltek, Athanagild viszont hatalommal rendelkező, hús-vér uralkodó volt, akivel kívánatos megőrizni a békét.

Fortunatus ugyanakkor nem feledkezett meg a házasság Sigibert számára jelentős aspektusáról sem: a királyi pár fizikailag és metaforikusan is kiemelkedik a tömegből, elhatárolódik a köznéptől: *quantum virgo micans turbas superare videris / femineas, tantum tu, Sigiberchte, maritos.* [6.1, 130-131: *amennyivel te, csodálatraméltó szűz felülmúlni látszol az asszonyokat, annyival te, Sigibert, a férfiakat.*] A környezetéből kimagasodó menyasszony és vőlegény képe egy már Sapphónál is megjelenő ősi nászdal motívumra vezethető vissza [cf. Sapphó, fr. 105.; 106.; 110.].

Mindezen túl a Brunchilde *panegyricus*ában megjelenő sok csillogásnak és drágaköveknek a szimbolikus értelmén túl konkrét jelentés és cél is tulajdonítható. Brunchilde óriási hozomány kíséretében utazott végig Gallián, míg elérte Metz városát: a királyi pompa ilyen szemléletes bemutatása a nép számára közvetítette Sigibert hatalmát. Fortunatus a drágakövek katalógusával erősíti az egyébként is látványos politikai üzenetet.

3. Összegzés

Sigibert menyegzőjén Venantius Fortunatus *epithalamiuma* által is biztosította a propagandisztikus üzenet hatásosságát. A költő meggyőzően ábrázolta a király erejét és hatalmát: diadalmas hadvezérként és vergiliusi allúziókon keresztül népének igazságos atyjaként mutatta be. A politikai reprezentáció céljain túl viszont Fortunatus tudatos döntésként etikai tanítást is fűzött költeményéhez a házasság tisztaságának fontosságáról, ismerve a feleség mellett ágyasok tartását is megengedő meroving szokásokat. Figyelmeztetés lehet a testvérével rivalizáló Sigibert számára a béke kiemelése is. A költő a vizigót küldöttség felé is tett gesztusokat királyuk magasztalásával, és a két nép egyesülését is hangsúlyozta, amely szintén inkább a béketeremtő király ideálképének tekinthető, mintsem politikai realitásnak. Ilyen módon a vers egyszerre volt Sigibert uralkodói reprezentációjának eszköze és intés is a király számára a keresztény moralitás hangsúlyozása révén. Mindez ismét csak a Venantius Fortunatust kizárólag aulikus költőként láttató sztereotípiára felülvizsgálatára ösztönözhet.

Forrás

- TOURS-I GERGELY: *Historia Francorum* 4.27–29 (*Gregorii episcopi Turonensis. Libri Historiarum X.* Ed. Bruno Krusch and Wilhelm Levison, MGH SRM I 1, Hannover, 1951. Fordítás: Tours-i Gergely: *Korunk története. A frankok története.* Szerk. Adamik Tamás. Ford. Adamik Tamás – Mezei Mónika. Pozsony, 2010.)
- VENANTIUS FORTUNATUS: *Carm.* 6.1 (F. LEO, *Venanti Honori Clementiani Fortunati presbyteri Italici opera poetica*, Berolini, 1881.)

Irodalomjegyzék

- ADAMIK, T.: *Latin irodalom a kora középkorban (6-8. század): A keresztény Európa születése*, Pozsony, 2014.
- BRENNAN B. (1985): „The career of Venantius Fortunatus” *Traditio* 41: 49–78.
- BRENNAN B. (1984): „The image of the Frankish kings in the poetry of Venantius Fortunatus” *Journal of Medieval History* 10(1): 1–11.
- BUCHBERGER E. (2017): *Shifting Ethnic Identities in Spain and Gaul, 500-700*, Amsterdam University Press, Amsterdam
- COLLINS R. (1995): *Early Medieval Spain: Unity in Diversity, 400-1000*, MacMillan, London
- CONTIADES-TSITSONI E. (1990): *Hymenaios und Epithalamion: das Hochzeitslied in der frühgriechischen Lyrik*, B. G. Teubner, Stuttgart
- CRISP R. P. (2003): *Marriage and Alliance in the Merovingian Kingdoms, 481-639.* (Diss.) Ohio State University
- DAILEY E. T. (2015) *Queens, Consorts, Concubines: Gregory of Tours and Women of the Merovingian Elite*, Brill, Boston – Leiden
- EHLEN O. (2011): *Venantius-Interpretationen. Rhetorische und generische Transgressionen beim „neuen Orpheus”* Franz Steiner Verlag, Stuttgart
- FEENEY D. (2013): „Catullus 61: Epithalamium and Comparison” *The Cambridge Classical Journal* 59: 70–97.
- FELS W. (2006): *Studien zu Venantius Fortunatus.* (Diss.) Heidelberg
- FELS W. (2006): *Venantius Fortunatus, Gelegentlich Gedichte. Das lyrische Werk. Die Vita des hl. Martin.* Hiersemann, Stuttgart
- GEORGE J. W. (1989): „Poet as Politician: Venantius Fortunatus’ Panegyric to King Chilperic” *Journal of Medieval History* 15(1): 5–18.
- GEORGE J. W. (1992): *Venantius Fortunatus: A Latin Poet in Merovingian Gaul.* Clarendon Press, Oxford
- GEORGE J. W. (2011): *Venantius Fortunatus: Personal and Political Poems*, Liverpool University Press, Liverpool

Kintli Dóra: *Casta cubilia* - Sigibert király házasságkötésének politikai és morális aspektusai Venantius Fortunatus nászénekében

HESS H. (2019): *Das Selbstverständnis der gallo-römischen Oberschicht: Übergang, Hybridität und Latenz im historischen Diskursraum von Sidonius Apollinaris bis Gregor von Tours*. De Gruyter, Berlin

KOEBNER R. (1915): *Venantius Fortunatus: Seine Persönlichkeit und seine Stellung in der geistigen Kultur der Merowinger-Reiches*. Leipzig–Berlin

MEYER W. (1901): *Der Gelegenheitsdichter Venantius Fortunatus*. Berlin

PAGLIARO S. (2017): „Su due reminiscenze virgiliane nell’epitalamio di Venanzio Fortunato (carm. 6, 1)” *Filologia Antica e Moderna* 27: 113–128.

PATAKI E., A kettészelt köpenyen túl: Szent Márton ruhacsodái és a szövet poétikája Venantius Fortunatus eposzában. In: *Miraculum: A csodák szerepe és jelentősége az európai kultúrtörténetben*. Tóth O. (szerk.) Debrecen 178–217.

RICHE P. (2016): *Oktatás és művelődés a barbár Nyugaton (6-8. század)*. Ádám A., Sággy M. (ford.) Szent István Társulat, Bp.

ROBERTS, M. (2009): *The Humblest Sparrow: The Poetry of Venantius Fortunatus*. The University of Michigan Press, Ann Arbor

ROBERTS M. (1989): „The Use of Myth in Latin Epithalamia from Statius to Venantius Fortunatus” *Transactions of the American Philological Association (1974-2014)* 119 321–348.

ROBERTS M. (2011): „Light, Color, and Visual Illusion in the Poetry of Venantius Fortunatus” *Dumbarton Oaks Papers*: 113–120.

WILSON E. F. (1948): Pastoral and Epithalamium in Latin Literature. *Speculum* 23(1): 35–57.

IV. Orvostudomány
